

До 150-річчя від дня народження П. Скоропадського

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.059>

УДК 94(477)(930)«1918»

Руслан ПИРІГ

доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

ruslan_pyrih@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5680-3871>

ГЕТЬМАНАТ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: КОМПЛЕКС МАЛОРОСІЙСТВА ПРАВЛЯЧОЇ ЕЛІТИ

Мета полягає у з'ясуванні впливу комплексу малоросійства правлячої еліти на зміст, форму й наслідки будівництва Української Держави, причин її транзиту від самостійності до федерування з небільшовицькою Росією. **Методологічною основою** є принципи історизму, науковості, проблемно-хронологічний, персоніфікації подій. Спеціально розглядаються ключові поняття «малоросійство», «правляча еліта» в контексті історії реального державного утворення 1918 р. **Наукова новизна** полягає у системному висвітленні феномена дихотомної російсько-української ментальності представників вищої законодавчої та виконавчої влади в конкретних умовах новітнього гетьманату. **Результати.** Задекларовані П. Скоропадським принципи будівництва держави потребували кардинальної зміни управлінських кадрів, особливо вищого ешелону — Ради Міністрів. Основний кістяк її склали представники загальноросійської ліволіберальної партії кадетів — відомі російські діячі етнічно українського походження з комплексом малоросійства. Державно-політична модель мала дуалістичний характер. Уряд, структура міністерств, дорадчі органи формувалися за дореволюційними взірцями, а гетьманська адміністрація — за архаїчною українською традицією. Російсько-українська бінарність державного будівництва залежала від переважання російських чи українських сегментів малоросійськості в ментальності міністрів. Команда українських патріотів-освітан

Цитування: Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: комплекс малоросійства правлячої еліти. *Український історичний журнал*. 2023. № 4 (571). С. 59—84. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.059>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 4 (571)

відстоювала справжні національні цінності та втілювала їх у життя в культурно-освітній сфері. В міністерстві шляхів директивно впроваджувалася державна мова. Водночас система судочинства створювалася за російською імперською моделлю. До правоохоронних органів повернулися колишні співробітники жандармерії, поліції, широко застосовуючи репресивні заходи до українських діячів. Майже всі командири кадрованих корпусів були етнічними українцями, однак у кризовій ситуації ніхто з них не став на захист гетьманської держави. Усвідомлюючи поразку Німеччини у світовій війні, десятеро міністрів-кадетів виступили з декларацією про необхідність зміни самостійницького політичного курсу гетьманату на проросійський. Така позиція урядовців довела, що визнання незалежності України було для них ситуативним. Ці положення знайшли втілення у виданій П. Скоропадським грамоті про федерування з небільшовицькою Росією й означали фактичну відмову від державної незалежності та повернення в лоно відновленої Росії. Поява цього документа була зумовлена не тільки геополітичними викликами, але й амбівалентною малоросійською ментальністю гетьмана.

Ключові слова: *гетьманат Павла Скоропадського, правляча еліта, малоросійство, федеративна грамота, національна ідентичність, політична лояльність.*

«...проблема українського малоросійства є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо зв'язаних з нашою основною проблемою — проблемою Державности»

Євген Маланюк

У травні виповнилося 150 років від дня народження гетьмана Павла Петровича Скоропадського. На сторінках новітньої історії України його постать височіє поряд з іншими визначними діячами доби Української революції початку ХХ ст. — Михайлом Грушевським, Симоном Петлюрою, Володимиром Винниченком, Євгеном Петрушевичем. Він відзначився сміливою й широкою спробою дати розбурханій революційними подіями Україні спокій і лад, урятувати від руйнівної анархії. Водночас поєднання при творенні Української Держави засад історичної традиції Гетьманщини XVII—XVIII ст. та російської імперської спадщини завершилося невдачею. Саме ці обставини вже понад століття породжують контроверсійні оцінки останнього українського гетьмана і його державницького проекту.

Сучасні тематичні студії впливу феномену малоросійства на постання й падіння Української гетьманської держави 1918 р. мають досить обмежений спектр. Частина дослідників для національної ідентифікації гетьманату користуються формулою «ні український, ні російський». Я. Грицак наголошує, що повалення старого режиму звільнило П. Скоропадського від колишніх обов'язків, але залишився його малоросійський комплекс. У результаті «Скоропадський будував ані українську, ані російську національну державу» [1, С. 129]. В. Верстюк у праці, присвяченій відносинам України й Росії в революційну добу, підрозділ про гетьманат П. Скоропадського промовисто назвав «Провал малоросійського проекту». Автор доводить, що «це була ні українська, ні російська держава, умовно її можна було б назвати малоросійською» [2, С. 454].

Спробу висвітлити вплив малоросійства урядовців на державне будівництво гетьманату зробила О. Скороход. Характеризуючи правлячу еліту, авторка пише: «Більшість міністерських та вищих державних посад отримали фахівці, які займали важливі позиції або мали вплив за часів імперії. Переважно вони не були українцями за переконаннями. Діячі українського національного руху, які погодилися співпрацювати з режимом гетьманату, становили меншість у Раді міністрів, Державному сенаті, силових відомствах» [3, С. 54]. Тему національної ідентифікації правлячої еліти Української Держави автор цієї публікації порушив у доповіді на науковій конференції з нагоди 140-річчя від дня народження П. Скоропадського [4].

У монографіях, присвячених постаті гетьмана П. Скоропадського, автори також характеризують склад уряду. Зокрема В. Савченко пише: «Чиновники гетьманату були людьми російської культури й погано знали українську мову (як і гетьман), хоча більшість їх походила з України. Ця нова еліта була за політичними переконаннями близька до першого складу Тимчасового уряду. Партійність урядовців була кадетсько-октябристською, з невеличкими домішками українських федералістів, “хліборобів” та “самостійників”» [5, С. 150—151]. У книжці О. Михайлової, присвяченій П. Скоропадському, відзначається рефлексивний дрейф ідентичності майбутнього гетьмана впродовж першого революційного року: «З вірнопідданого російського офіцера “малоросійського походження” він перетворився на свідомого діяча ліберально-демократичного спрямування» [6, С. 129]. У монографії автора цієї публікації, присвяченій персональному складу гетьманського уряду, подано національно-ідентичнісні характеристики окремих міністрів [7]. Загалом же проблема впливу малоросійства правлячої еліти на творення новітнього гетьманату в українській історіографії ґрунтовно не досліджувалася.

У численних публіцистичних статтях можна зустріти досить об'єктивні оцінки малоросійства очільника Української Держави. Зокрема П. Кралуєк пише: «Формуючи ж урядові структури, Скоропадський намагався підбирати на керівні посади таких же самих малоросіян, як і він. Часто це були люди, що мали українське походження, певні симпатії до українських традицій і культури, але в плані політичному й культурному, радше, тяжіли до росіян» [8]. Здебільшого ж зустрічаються твердження як про високий український патріотизм П. Скоропадського, так і його малоросійство. Прикладом таких контроверсійних оцінок можуть служити твердження К. Галушка про корисність гетьманської спадщини для нащадків [9] і категоричні інвективи В. Сергійчука про безплідність «пагінців від трухлявого пня малоросійства, істинним ідеологом якого й був Скоропадський» [10].

Щодо понятійного апарату. Для розкриття теми насамперед необхідно визначитися з терміном «малоросійство», який упродовж століть пройшов конотаційну еволюцію від територіальних, географічних, етнічних, загалом індіферентних до різко негативних, таврувальних смислових значень. Чимало сучасних енциклопедичних, довідкових видань трактують «малоросій-

ство» як умовний термін, суспільно-політичне явище, концепцію, психологічний стан тощо. Більшість із них визначають його як комплекс меншовартості, провінціалізму, визнання чужої зверхності¹. Зокрема в «Енциклопедія історії України» відзначається: «“Малоросійську” ідентичність інколи розглядають як комплекс редукованого патріотизму, як намагання зберегти деякі місцеві особливості ціною демонстрації вірнопідданства Російській імперії. Проте об’єктивно “малоросійство” виявилось ідеологічною, культурною та психологічною перешкодою на шляху формування української національної ідентичності» [11]. На нашу думку, формулювання універсальної оцінки цього поняття, адекватного його майже трьохсотлітній історії, справа надзвичайно складна. Адже це явище було різним у різні часи й епохи, а тому потребує розгляду в конкретно-історичному контексті.

Для даного дослідження важливі трактування цього терміна станом на початок ХХ ст., включаючи й період 1917—1921 рр. У дореволюційних оцінках відомих українських діячів превалювали негативні, навіть образливі епітети. С. Петлюра писав: «Я тоже малорос!» — Як це стало гидко чути! Такі слова вириваються у бездушних, денационалізованих запроданців; вони стали ознакою не тільки повного недбалства до інтересів нації, до інтересів пригнобленого люду, але ознакою ренегатства і злочинства проти того народу, ім’я якого так зневажають і обкидають грязюкою оці вилюдки, коли називають себе “тоже малороссами»» [12].

В. Винниченко в романі «Хочу!» з властивою йому художньою експресією так змальовує тип малороса: «Паршивець, просто кажучи, ні те ні се. Він, бачите, собі з походження — українець, з виховання — руський, з переконань — неук у всьому, що торкається рідного народу, по вдачі — боягуз, себелюб і раб. От це — малорос» [13 30]. Колишній вояк УНР і талановитий публіцист Є. Маланюк уже пізніше у своєму есеї «Малоросійство» також знаходив дошкульні епітети: «Що ж таке малорос? Це — тип національно-дефективний, скалічений психічно, духовно, а в наслідках, часом — і расово» [14]. Падіння самодержавства, стрімкий розвиток революційних процесів, домагання українських партій культурно-національної автономії, а згодом й самостійної державності прискорили національну самоідентифікацію мільйонів українців. Саме це дозволило Є. Маланюку, врахувавши національні свідомісні реалії революційної доби, появу в міжвоєнній Європі українських і російських еміграційних таборів зробити висновок: «У нас фатально закоринилося майже переконання, що малорос — то, мовляв, неосвічений, примітивний, недорозвинений українець без національної свідомости... Але кожен, хто давав собі труду зупинитися на цій проблемі, знає, наскільки вищеподана схема відбігає від дійсности» [14].

¹ Див., напр.: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Малоросійство>; <https://esu.com.ua/article-63163>; Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ, 1996. С. 702; Юридична енциклопедія. Т. 3. Київ, 2001. С. 723; Довідник з історії України. Київ, 2002. С. 447; Політична енциклопедія. Київ, 2011. С. 420.

Поза сумнівом, для характеристики П. Скоропадського та гетьманської правлячої еліти старі таврувальні, принизливі оцінки зовсім не пасують. Ніхто з них, вихідців із гетьмансько-шляхетсько-козацьких родів, не вважав себе меншовартісним. Прем'єр-міністр Федір Лизогуб, міністри Микола Василенко, Михайло Чубинський, Ігор Кістяковський, Василь Зеньковський, Ю. Соколовський та інші вищі урядовці були повноправними громадянами Російської імперії, самодостатніми у своєму професійному й суспільному становищі, визнаними вченими, фінансистами, адміністраторами, adeptами ліберальних, федералістських поглядів.

На наш погляд, до цієї когорти носіїв малоросійства більше підходило б універсальне визначення М. Драгоманова «Це зросійщений українець, національний характер якого утворювався під чужим впливом. Це знаходить свій вияв у байдужому, а то й негативному ставленні до українських національно-державницьких традицій та прагнень, а часто і активній підтримці російської культури та великодержавної політики» [див.: 15]. Хоч глибина зросійщеності, дихотомної ментальності правлячої еліти гетьманату була досить різною, і саме від цього залежав рівень україноцентричності їхньої законотворчої й управлінської, загалом державної діяльності.

Термін «правляча еліта» автор пов'язує насамперед із Радою Міністрів гетьманської держави. В її формуванні визначальну роль відіграли три об'єктивних фактори — відсутність у П. Скоропадського власної політичної партії; недопущення до влади українських соціалістів; прагматичні зацікавлення німців у «діловому кабінеті», здатному виконати умови Брестського миру. Це і привело до уряду Української Держави представників загальноросійської партії кадетів. Заборона її більшовиками сприяла поверненню в Україну відомих кадетських діячів. Її програмні цілі декларували чимало демократичних цінностей, але незмінним залишалося гасло лідера партії П. Мілюкова: «Збереження державної єдності Росії — це та межа, за яку партія вийти не може» [16, С. 353].

Входження кадетів до гетьманського уряду створило статутну колізію, яку київська організація пододала шляхом проведення автономного з'їзду, формального дистанціювання від партійного центру, обрання головної крайової управи, до якої ввійшли члени ЦК партії М. Василенко, В. Вернадський, М. Чубинський, Д. Григорович-Барський та ін. З'їзд визнав за можливе участь кадетів у державній роботі, зокрема й персональне входження до складу Ради Міністрів як приватних осіб, а не представників політсили. В результаті переважну більшість міністрів склали кадети з родовим і ментальним малоросійством чи просто територіальною належністю, фактично поділивши уряд на досить асиметричні проросійську та проукраїнську групи.

Правляча роль міністрів-кадетів у державному житті гетьманату посилювалася особливостями функціонування уряду. В умовах відсутності представницької гілки влади він поєднував законодавчі й виконавчі функції, фактично зосередивши всю повноту влади. Це надавало у сфері творення законів явні преференції, суттєвих противаг і стримувань не було. Державна канцелярія

була урядовою структурою, гетьманська адміністрація не мала повноважень щодо контролю законодавчого процесу, а отже й відповідної аналітико-експертної служби, яка обґрунтовувала б підстави вето урядових законопроектів главою держави.

Важливим методологічним завданням також є з'ясування того, як усвідомлював та оцінював П. Скоропадський свій український патріотизм. Відповідь на це запитання знаходимо в міркуваннях гетьмана щодо походження й сутності його власного українства. Воно було успадковане від батька, діда та формувалося під впливом відомих українських діячів П. Дорошенка, В. Горленка, Я. Новицького. В їхній сім'ї Україна розумілася як славне рідне минуле, ніяких політичних міркувань, пов'язаних із відновленням України, не було. Родову етнічність він визначив формулою: «Ми не великороси, а малоросіяни, як тоді говорилося, знатного походження» [17, С. 387]. Всі покоління Скоропадських віддано служили династії Романових. Юний Павло звання пажа отримав від Олександра III, був флігель-ад'ютантом Миколи II. А. Каппелер писав, що лояльність до государя, імперії та станова належність мали в Росії більше значення, аніж належність до етнічної чи конфесійної групи [18].

Комплексний аналіз термінології, яку застосовував П. Скоропадський у спогадах при визначенні ідентичнісної сутності різних течій українського національного руху та характеристик провідних діячів, подає досить широкий діапазон дефініцій. Найбільш уживане «українцы» — призначалося для кваліфікації антиросійськи налаштованої частини українського політикуму. В такому ж сенсі він розумів і словосполучення «украинские круги», «щирые украинцы». Діячів типу М. Міхновського П. Скоропадський відносив до «крайне шовинистического украинского направления» [17, С. 128]. Далі він вказував на докорінні відмінності між ним та «українськими кругами», які полягають у тому, що останні, люблячи Україну, ненавидять Росію, а в нього цієї ненависті немає. Він любить російську мову, а «українцы» її не можуть терпіти. Він любить Середню Росію, Московщину, — вони ж уважають її гидкою. Він вірить у велике майбутнє Росії — «українцы» в нього не вірять. П. Скоропадський робить досить категоричний висновок: «Немає жодного пункту, в якому б я з ними в цих питаннях сходився» [17, С. 48]. З такою амбівалентною ментальністю, виходячи з своїх уявлень про добро і зло для України, він узявся за будівництво новітнього гетьманату.

* * *

У березні 1918 р. колишній командувач I Українського корпусу генерал-лейтенант П. Скоропадський повернувся до Києва. Рік після падіння імперії Романових став часом динамічної еволюції його політичних поглядів, національно-свідомісного поступування. Відречення імператора від трону звільнило колишнього флігель-ад'ютанта від присяги «царю и Отечеству», дезавувало монархічні переконання. Націоналізація військових частин Російської армії, зокрема його 34-го корпусу, залучила до українського руху, породивши бажання взяти

участь у долі Батьківщини. Контакти з непрофесійними військовими представниками Центральної Ради, її соціалізаторська програма виробили в генерала та великого землевласника стійке неприйняття революційної української влади.

Навколо нього почала формуватися політична організація консервативного спрямування — Українська народна громада (УНГ). Склад її учасників був досить різномірним: військовики, поміщики, службовці, об'єднані усвідомленням необхідності зміни правління Центральної Ради з її соціалізаторською практикою. П. Скоропадський з одностайними розробляв проєкт програми, яка мала скласти основні засади майбутньої держави. Ліберальні реформи намічалися в економічній, соціальній сферах, розвитку національної освіти, вдосконаленні судочинства тощо. Форма державної моделі не визначалася, але домінувала думка про необхідність сильної, одноособової влади диктаторського типу [19, С. 209—210].

Стремління УНГ, корпоративно-власницьких кіл, представлених Союзом земельних власників та Союзом промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства (ПРОТОФІС), збіглися з намірами штабу німецьких військ у Києві замінити Центральну Раду, нездатну виконати зобов'язання з поставок продовольства й сировини, більш дієспроможним і контрольованим місцевим урядом. У пошуках майбутнього правителя України оберкомандо зупинило свій вибір на кандидатурі П. Скоропадського — нащадка гетьманського роду, царського аристократа, великого землевласника, відомого військового діяча, людині консервативно-ліберальних поглядів.

Погодивши в Берліні та Відні заміну недієздатної Центральної Ради новим українським урядом, начальник штабу оберкомандо генерал В. Гренер тільки ввечері 24 квітня повідомив П. Скоропадського про дату перевороту й участь у ньому його організації. Майбутній гетьман прийняв продиктовані німцями умови, серед яких головним було зобов'язання виконувати щойно підписану з урядом УНР угоду про поставки українського збіжжя та сировини.

Телеграфний дозвіл кайзера Вільгельма II «поставити» на чолі нового уряду генерала П. Скоропадського надійшов до Києва 26 квітня, а 29 квітня 1918 р. з'їзд хліборобів проголосив його гетьманом усієї України. Він мав лише кілька днів на підготовку так званих інавгураційних актів, які публічно обґрунтовували б необхідність зміни влади й декларували основні засади нової державності.

Днем 29 квітня були датовані і два основоположних документи глави держави: «Грамота до всього українського народу» та «Закони про тимчасовий устрій України». Головним завданням першого було інформування населення про підстави зміни державного ладу й декларування програмних засад нової влади. Другий складався з кількох актів: «Про гетьманську владу», «Про віру», «Права і обов'язки українських козаків і громадян», «Про закони», «Про Раду міністрів і про міністрів», «Про Фінансову раду», «Про Генеральний суд». У преамбулі наголошувалося на чинності законів лише до обрання Союму та початку його діяльності [20, С. 39—42]. Цей звід законів весь

нетривалий період функціонування Української Держави виступав її фактичною конституцією. У своїй сукупності нормативні акти мали забезпечити максимальну концентрацію влади в руках однієї особи — гетьмана.

Відразу після оприлюднення «Законів...» виявилось, що складені вони за взірцем «Зводу законів Російської імперії» в редакції 1906 р. Для підготовки конституції нового державного утворення використали близько 40 статей. Технологія конструювання була досить примітивною: замість слів «государь імператор» чи «імператор всероссийский» ставилося «гетьман», а текст дослівно перекладався українською мовою. Укладачі «Законів...» задумувалися й над офіційною назвою проголошеної держави. Відповідь вони знайшли у ст. 1 «Зводу...» — «Государство Российское едино и нераздельно». Звідси за аналогією з'явилася назва «Українська Держава» [21].

Виникає питання: чому П. Скоропадський, який уже не був ідейним монархістом, погодився підписати таку «конституцію»? Безперечно, не через брак часу. Прийняття подібного документа обумовлювалося його уявленнями про державно-політичну модель гетьманату як тимчасову перехідну форму правління з диктаторськими повноваженнями глави держави. Вже у спогадах він писав: «Країна, по-моєму, може бути врятована тільки диктаторською владою, тільки волею однієї людини можливо повернути у нас порядок, розв'язати аграрне питання і провести ті демократичні реформи, які так необхідні країні» [17, С. 174].

Тимчасові закони були цілком прийнятними для правлячої еліти гетьманату, вихованої на цінностях російської імперської традиції, оскільки вони регенерували суспільні відносини, близькі до попередніх дореволюційних. Переважна більшість поміщиків, військовиків, чиновників, котрі очолили управлінські структури, розглядали гетьманат як перехідне державне утворення на шляху до відродження Росії.

Конституційні акти влаштовували і правоконсервативний, власницький сектор українського суспільства, адже вони відкривали перспективу реставрації соціально-економічних відносин, базованих на приматі приватної власності. В політичній системі гетьманату за відсутності представницької гілки влади П. Скоропадський одержав персональне повновладдя, щоправда, істотно обмежене окупаційною політикою союзників — Німеччини та Австро-Угорщини.

Формування уряду було невідкладним завданням очільника Української Держави, але він не мав політичної сили, на яку міг би зіпертися, складаючи новий кабінет. УНГ відіграла роль інструменту здійснення перевороту й не оформилася як партія. Пропозицію П. Скоропадським призначити головою Ради Міністрів активного діяча УНГ, поміщика та конезаводчика М. Сахна-Устимовича В. Гренер відхилив.

Добір членів уряду гетьман доручив М. Василенку — історику права, відомому українському діячеві, членові ЦК партії кадетів. Саме ця обставина суттєво вплинула на прихід до Ради Міністрів його однопартійців. Хоч серйозної альтернативи кадетам і не було. Офіційно уряд формувався за принци-

пом «ділового кабінету» без партійного представництва, однак переважно більшість його склали формально автономізовані російські кадети. М. Василенкові вдалося впродовж доби сформувавши кістяк майбутнього уряду. Перше засідання його П. Скоропадський провів увечері 2 травня. Наступного дня він офіційно повідомив про це німецькі та австрійські військові й дипломатичні представництва [22].

На початку травня 1918 р. уряд в основному було сформовано. Його головою став Ф. Лизогуб — відомий земський діяч, колишній член партії октябристів. Міністрами були призначені: праці — Ю. Вагнер, професор Київського політехнічного інституту, кадет; судочинства (юстиції) — М. Чубинський, правник, університетський професор, кадет; фінансів — А. Ржепецький, знаний фахівець із кредитування, кадет; продовольчих справ — Ю. Соколовський, полтавський земський діяч, учений агроном, кадет; торгівлі та промисловості — С. Гутник, голова Одеського біржового комітету, кадет; земельних справ — В. Колокольцов, харківський земський діяч, учений агроном, кадет; освіти й мистецтва — М. Василенко, учений, освітній діяч, кадет; віровизнань — В. Зеньковський, професор Київського університету, кадет; державний контролер — Г. Афанасьєв, директор Державного банку в Києві, кадет. Тільки міністри шляхів сполучень (Б. Бутенко, досвідчений інженер-залізничник, керуючий справами Подільської залізниці), здоров'я та опіки (В. Любинський, лікар-фармаколог), військових справ (генерал О. Рагоза, колишній командувач армії), керуючий МЗС (Д. Дорошенко) були безпартійними. В результаті наступних ротаций до уряду також прийшли кадети: С. Гербель — відомий російський діяч, член Державної ради, С. Завадський — російський правник, сенатор та ін. [22].

Уже ретроспективно П. Скоропадський стверджував, що домагався, аби «кабінет був як можливо українським». Але персональний склад уряду доводить, що малися на увазі насамперед етнічні, територіальні, а не національно свідомісні ознаки. Більшість міністрів-кадетів з Україною пов'язували лише походження, здобуття освіти, діяльність, маєтності. Були серед них і сини «великих українців» — Олександра Кістяковського й Павла Чубинського.

Переважно кадетський склад уряду відповідав уявленням П. Скоропадського про будівництво Української гетьманської держави на засадах ліберальних соціально-економічних реформ, насамперед земельної. Адже програмні положення партії російських кадетів передбачали відчуження приватновласницьких угідь на користь малоземельних селян. Німецьке командування в Україні, погоджуючи кандидатури міністрів, керувалося прагматичними інтересами — здатністю нового уряду виконати умови Брестського мирного договору, названого «хлібним».

Нинішні дослідники історії гетьманату мають у своєму розпорядженні досить розлогу джерельну базу. Насамперед це архівні документи, добре запротокольовані журнали засідань Ради Міністрів і Малої РМ, які опубліковані у двотомному збірнику документів [20, 23]. Також спогади гетьмана, мемуари

колишніх урядовців, свідчення вітчизняних і зарубіжних сучасників [17, 24, 25, 26, 27, 28], численні пресові матеріали². Спираючись на інформаційний потенціал цього репрезентативного кола історичних джерел, спробуємо висвітлити діяльність провідних гетьманських урядовців крізь призму впливу їх російсько-української / малоросійської ментальності на політику державного будівництва.

Федір Лизогуб — голова Ради Міністрів (травень — листопад), нащадок відомого козацько-старшинського роду. Його батько приятелював із Т. Шевченком, рідний брат Дмитро, один із засновників «Народної волі», був страчений за підготовку замаху на Олександра II. Федір Андрійович здобув фах ученого агронома, тривалий час був повітовим гласним, 15 років очолював Полтавське губернське земство й багато зробив для розвитку української культури. Він виступав одним з ініціаторів спорудження пам'ятника Іванові Котляревському, сприяв виданню його творів. Для управи земства було зведено нову будівлю в українському стилі, створено музей. Займався меценатством, зокрема власним коштом підтримував школу художнього промислу ім. М. Гоголя в Миргороді, до 90-річчя від дня народження Тараса Шевченка у Седневі відкрито бюст поета [29].

На думку П. Скоропадського, Ф. Лизогуб «був українець, любив Україну і цілком віддався створенню України, звичайно, без усякої ненависті до Росії». Коли гетьман закидав йому, що треба зважати на український рух, той відповідав: «Да я сам українець, почище их, к чему мне с ними говорить? Мой предок полковник Лизогуб, а это что за господа?!» [17, С. 165].

Погодившись очолити уряд, Ф. Лизогуб прийняв запропоновану П. Скоропадським програму будівництва гетьманської держави. Впродовж своєї прем'єрської каденції він сумлінно працював, намагаючись стояти над проросійською і проукраїнською групами міністрів. За цей час було лише кілька публічних проявів малоросійського світогляду. У серпні при обговоренні списку майбутніх членів Державного сенату глава МЗС Д. Дорошенко зауважив, що серед кандидатів мало людей, котрі своїм внеском в український національний рух заслужили б таке право. Це викликало гнівну відповідь прем'єра. Він наголосив, «що вже давно пора зректися того вузького погляду, що монополія називатися українцем належить тільки маленькій кучці вибраних і що українцем є лише той, хто належить до якоїсь партійної групи, тим часом, як люди, що цілий вік прожили на Україні й працювали задля неї, чії батьки були особистими приятелями Шевченка і які самі носять в душі заповіді Шевченка, то “не українці”» [26, С. 330].

Роздвоєна російсько-українська ментальність Ф. Лизогуба далася взнаки під час серпневого візиту до Німеччини. В одному інтерв'ю він висловився про можливість створення оборонно-наступального союзу України й Росії на засадах Перяславської ради. В Україні ця заява викликала бурхливу реакцію з боку соціалістичних партій. Голова делегації на переговорах із РСФРР С. Шелухін готовий

² Зокрема «Державний вістник», «Вісти закордонної преси», «Відродження» та ін.

був на знак протесту подати у відставку. Гострі публікації на цю тему з'явилися у пресі. МЗС поспішило пояснити це як неточну передачу німецькими журналістами змісту інтерв'ю. До спростувань удався й сам прем'єр [23, С. 239].

Ф. Лизогуб підтримував намагання гетьмана та більшості міністрів отримати управлінську автономію Української православної церкви. В умовах відкритого спротиву єпископів і священників РПЦ в Україні він звертався до московського патріарха з листами, в яких Тихон визнавався вищою церковною владою, декларувалося небажання розривати з Москвою чи домогатися через Константинополь автокефалії [30, С. 72]. Безперечно, прем'єр діяв у руслі колективно виробленої урядом політики держави щодо церкви.

В умовах програту німецько-австрійських союзників у світовій війні Ф. Лизогуб підтримав федералістський курс П. Скоропадського та за його завданням вирушив до Криму з пропозицією великому князеві Миколі Миколайовичу очолити всі антибільшовицькі сили на теренах колишньої Російської імперії. П. Скоропадський дуже не хотів, щоб підтримуваний Антантою генерал А. Денікін став «визволителем Росії» від більшовиків. І навіть приміряв цю роль на себе. Князь прийняв Ф. Лизогуба, але від пропозиції відмовився. Прем'єр намагався повернутися в Київ, але залізниця вже перебувала під контролем повстанців [31, С. 370]. Пізніше він виїхав до Королівства Сербів, Хорватів і Словенців, але до російського еміграційного табору не пристав.

Провідною постаттю гетьманської правлячої еліти був М. Василенко — відомий учений, кандидат історії і магістр права, український громадський та освітній діяч, заступник міністра освіти Тимчасового уряду. Саме йому П. Скоропадський доручив формування першого кабінету. Гетьман уважав, що той був добре обізнаний з українським питанням, але, як людина чесна, не міг заперечувати значення російської культури і ставився до українства свідомо, без шовінізму й будь-якої нетерпимості [17, С. 165—166].

М. Василенко залишив чимало переконливих свідчень щодо своєї національної самоідентифікації. Влітку 1905 р. він писав М. Грушевському: «Я — українець, але я ніколи не замикався тільки в коло українських інтересів. Мене за це докоряють, дивляться на мене косо, інколи навіть підозріло. Але що ж зробиш, коли мій світогляд склався так, що я вважаю можливим розв'язання українського питання тільки на ґрунті федеративного устрою Росії, і українське питання не можу виділити і відокремити від інших національних питань: польського, єврейського, латишського та ін.» [32, С. 135].

Не змінив він своєї світоглядної позиції й після падіння царизму. Щойно призначений заступником міністра освіти Тимчасового уряду на початку вересня 1917 р. в інтерв'ю кореспондентові газети «Киевлянин» він заявив: «Насамперед я автономіст-федераліст, і вже з цього випливає моє глибоке переконання у захисті ідеї цілісності російської держави й отже у відчуженості від усілякого роду намагань у сенсі повного відокремлення від Росії окремих частин. Проте устрій Росії я мислю як федеративної республіки, що припускає надання окремим областям широкого простору для їх самостійного життя» [33, С. 122].

Після проголошення гетьманату заяви М. Василенка набули виразно самостійницького спрямування. Д. Дорошенко у спогадах передав зміст тогочасної розмови з Миколою Прокоповичем: «Прийшли інші люди, представники іншого політичного і соціального світогляду, і взяли владу в свої руки, але знов таки в ім'я самостійної української держави. За цими людьми стоїть тепер рішачий реальний чинник — збройна сила Німеччини. Але треба, щоб і при новому курсі політика держава зоставалася національно українською... А гетьманщина — це якраз найбільш національна, історично вироблена форма спеціально українського державного ладу» [26, С. 318].

Очевидно, це була заява офіційної особи — т. в. о. голови уряду щойно проголошеної держави. Вона цілком відображала основні тези наступної декларації уряду від 10 травня [22]. 23 червня В. Вернадський занотував у щоденнику: «У Василенка була цікава розмова з гетьманом. Той запитав його, чи вірить він у самостійність України? Василенко відповів, що не вірить; що кордон між Україною і Росією штучний і зв'язки між Україною і Росією такі міцні, що не можуть бути перервані. Гетьман сказав, але ми повинні діяти, ніби Україна була самостійною державою. Василенко відповів, що він так й діє» [34, С. 109].

Однак міністр М. Василенко за всієї амбівалентної національної самоідентифікації діяв як переконаний український територіальний патріот, блискуче довівши це в освітньо-культурній сфері державного будівництва. Апарат міністерства склали фахівці, які органічно поєднували високу професійність і щире українськоцентричність, зокрема директори департаментів П. Зайцев, Т. Сушицький, О. Вілінський, А. Синявський, А. Лещенко, С. Русова. Здобутки очолюваного М. Василенком відомства хрестоматійно відомі: поміркована, але послідовна українізація шкіл, гімназій, створення університетів, мистецьких закладів, Української академії наук.

Восени 1918 р. поразка в Першій світовій війні Німеччини — фактичного гаранта самостійності гетьманської держави — стала цілком очевидною. 17 жовтня десятеро міністрів-кадетів виступили із заявою про потребу зміни політичного курсу й участь гетьманату у «зміцненні державності на всій протяжності колишньої Російської імперії». Першим під цією промовистою декларацією стояв підпис віце-прем'єра, міністра освіти та голови Державного сенату М. Василенка. Після падіння П. Скоропадського він залишився в Києві, був обраний президентом УАН, зазнав переслідувань від більшовицької влади, але залишився вірним українській науці.

Яскравим взірцем малоросіянина був міністр віровизнань Василь Зеньковський — професор Університету св. Володимира, активний учасник релігійно-церковного життя й талановитий науковець. Визначаючи стан власної національної самоідентифікації, він писав, що на 7/8 був українцем, але «по вихованню і почуттях цілком і абсолютно належав Росії і це створювало для мене особисто постійні труднощі на обидва боки» [30, С. 11]. Тобто він перебував у соціально-психологічному стані, що його визначають як когнітивний дисонанс.

Саме ця свідомісна дихотомія диктувала міністрові обмежитися встановленням автономії Української православної церкви: «Я був глибоко переконаний у терміновій необхідності скликати Український собор, щоб встановити церковну автономію (але, звичайно, не автокефалію) України, бо бачив, що без цього неможливе подальше нормальне життя церкви» [30, С. 174].

Міністр також добре розумів, що тогочасне українське суспільство не мало духовно-свідомісного підґрунтя для встановлення автокефалії. Всі заходи П. Скоропадського, уряду й особисто В. Зеньковського отримати навіть автономію української церкви в лоні РПЦ зазнали невдачі. Проросійська більшість собору позбавила участі у засіданнях українську меншість; відомий українофоб харківський митрополит Антоній був обраний митрополитом київським і галицьким; урядові пропозиції щодо конструкції вищої церковної влади в Україні не було підтримано; єпископат вів латентну боротьбу проти міністерства та особисто проти міністра.

Урядова місія коштувала професорові В. Зеньковському значних морально-психологічних переживань, намагань піти у відставку, усвідомлюючи повну поразку в «підвідомчій» сфері. Його емігрантські шляхи пролягли через російські громади Белграда, Праги, Парижа. Професор залишив чималу наукову спадщину, в тому числі багатотомну «Историю русской философии». Завершив свій довгий життєвий шлях священником російських приходів паризьких церков, підтвердивши власне зізнання про «цілковиту й абсолютну належність Росії».

Міністром судових справ 2 травня 1918 р. був призначений відомий правник-криміналіст, професор Михайло Чубинський. Він походив із родини українського етнолога, громадського діяча, поета, автора слів національного гімну Павла Платоновича Чубинського. З відзнакою закінчив юридичний факультет Університету св. Володимира. Вдосконалював юридичну освіту в європейських вишах. У Московському університеті захистив кандидатську й докторську дисертації. Викладав у Петербурзькому, Харківському, Дерптському університетах та ін. Михайло ще в дитячі роки залишився без батька та не зазнав у повній мірі його безпосереднього світоглядного впливу, хоч походження й родинне виховання заклали в його ментальності український, а точніше малоросійський сегмент. Водночас консервативна атмосфера Університету св. Володимира, тривала наукова та викладацька діяльність в імператорських навчальних закладах, визнання юридичною спільнотою Росії його наукових досягнень, призначення Тимчасовим урядом сенатором сформували у М. Чубинського російську лояльність. Перебування в Європі сприяло утвердженню ліволіберальних поглядів, які привели його до партії кадетів, обираючи членом її ЦК [35, С. 87—91].

Гетьманська держава П. Скоропадського успадкувала від УНР судову систему, яка являла собою переважання установ дореволюційного часу й часткових новоутворень Центральної Ради, зокрема Генеральний суд. М. Чубинський усвідомлював усю складність перебудови судоустрою відповідно до

задекларованої П. Скоропадським самостійності Української Держави. Для цього не було ані відповідної законодавчої бази, ані кадрового складу. Відмова від імперської судової системи загрожувала колапсом судочинства в Україні.

В інтерв'ю газеті «Последние новости» М. Чубинський заявив, що «буде старатися проводити українізацію суду з відповідною поступовістю». Це дасть можливість залишити на місцях багато «цінних» судових діячів, не готових зараз уповні до негайного переходу на українську мову. Попри її державний статус, на перших порах доведеться користуватися російськомовними законами, адже досі ще немає їх перекладу. Так само немає усталеної української правничої термінології. Міністр також повідомив, що вже розпочав створення комісії для оперативного опрацювання як термінології, так і перекладу законів [36].

Міністерство судових справ працювало над законопроектами, необхідними для утвердження нової державності. Зокрема одним із перших був закон про обітницю держслужбовців у цивільних та присягу — у військових відомствах. Він став своєрідним тестом на лояльність до нової влади. Тих, хто відмовлявся її давати, звільняли, або ж їх не зараховували на службу. Комісія під головуванням М. Чубинського здійснила розробку законопроекту про громадянство в Українській Державі. Всі російські піддані, які перебували в Україні на час видання нового закону, визнавалися українськими громадянами. Ті ж, хто не бажав цього, мали впродовж місяця подати відповідну заяву в управління місцевого старости «для запису в особливий алфавіт підданих і громадян чужих держав». Подвійне громадянство не допускалося.

М. Чубинський був добре обізнаним із судоустроєм європейських держав, але в тогочасних українських реаліях схилився до колишньої російської структури судочинства. Виношене ним реформування судової системи в Україні було дещо адаптованим до тогочасних умов повернення старої моделі. У середині травня 1918 р. при міністерстві створили комісії з підготовки законопроектів про Державний сенат, судові палати, військову юстицію. До цієї роботи залучалися російські правники, котрі перебували в Києві, зокрема колишні сенатори й віце-прокурори Сенату.

На початку липня 1918 р. Рада Міністрів схвалила закон про утворення Державного сенату як вищої «в судових і адміністративних справах» інституції. Відповідно, скасовувався нормативний акт Центральної Ради про Генеральний суд УНР. Устрій, компетенція, обсяг прав установи тимчасово визначалися «Учреждением российского Правительствующего сената», «Учреждением судебных установлений», «Уставами уголовного и гражданского судопроизводства» та ін. [23, С. 116—118].

Орієнтація на судову систему імперського часу виявилася й в утворенні судових палат — Київської, Харківської та Одеської, що діяли в українських губерніях Росії. Для забезпечення їх функціонування відновлювалася чинність російського закону від 3 липня 1914 р. Продовжував працювати Одеський комерційний суд, який керувався імперським Статутом торгового судочинства. Окремим актом фактично відновлювалася структура дореволюційної військо-

вої юстиції. Зазначалося, що військові суди, крім спеціального закону, мали керуватися й колишнім російським законодавством [23, С. 119].

23 липня М. Чубинський подав на розгляд уряду давно та активно обговорюване у столиці питання про персональний склад Державного сенату. Він запропонував кілька десятків кандидатур. Слід відзначити, що до списку ввійшли всі судді Генерального суду УНР, чинні урядовці-правники. Однак переважну частину членів склали колишні сенатори, заступники обер-прокурора російського Сенату, російські судові діячі, котрі перебували на той час в Україні [23, С. 177—178].

Міністри одноголосно рекомендували гетьманові затвердити М. Чубинського головою Державного сенату. Однак П. Скоропадський зупинився на кандидатурі М. Василенка. Ображений М. Чубинський не захотів повертатися на посаду міністра й був призначений головою Карного генерального суду. Гетьман так обґрунтовував свій крок: «Я шукав [...] людину, яка ні за яких умов не зронить цю висоту, хоча б довелося йти проти гетьмана. Я вважав, що Чубинський не така людина, і призначив Василенка. Правий я був чи ні, це інша справа» [17, С. 170].

Впроваджувана М. Чубинським судова реформа фактично стала реставрацією колишньої імперської системи судочинства. Надто широке застосування дореволюційного законодавства, поглиблене надзвичайним станом іноземної окупації, діяльністю німецьких та австрійських військово-польових судів, об'єктивно підривали засади формування Української Держави не тільки як правової, але й національної.

В умовах очікуваного падіння гетьманату М. Чубинський виїхав на Дон. Став обер-прокурором карного департаменту Урядуючого сенату для територій Півдня Росії, був помітною постаттю у цивільно-владній верхівці Збройних сил Півдня Росії [37]. У Сербії належав до російського еміграційного табору, де займав центристські позиції. Д. Дорошенко у спогадах писав: «І ось ми бачимо проф. М. Чубинського у Београді як російського професора і діяча такого російського напрямку, що виключає всяке визнання і порозуміння з українством» [26, С. 319].

Ігор Кістяковський — державний секретар, міністр внутрішніх справ Української Держави. Син визначного правника-криміналіста та діяча українського національного руху Олександра Федоровича Кістяковського. Із золотою медаллю закінчив юридичний факультет Університету св. Володимира, кілька років вивчав цивільне й римське право в Німеччині, викладав в альма-матер. Від 1903 р. приват-доцент московських університету та комерційного інституту, відомий адвокат. Сучасники вважали його одним із визначних фахівців у галузі цивільного права, людиною високоосвіченою, крім російської й української, знав французьку, німецьку мови, володів латиною. З приходом до влади більшовиків повернувся в Київ, де мешкали матір та брати.

І. Кістяковський рано залишився без батька, але родинне виховання, контакти з відомими національними діячами вплинули на формування у його сві-

домості проукраїнських поглядів. У передвоєнні роки фінансово допомагав московському журналу «Украинская жизнь». Протестуючи проти реакційної політики міністерства освіти, разом із відомими вченими відмовився викладати в Московському університеті. Ліберальні настрої наблизили його до керівництва партії кадетів. Водночас адвокатські практика і статки, богемне життя заклали основи майбутньої мімікрії політика.

У середині травня 1918 р. І. Кістяковський був призначений державним секретарем. Пізніше П. Скоропадський стверджував, що ця пропозиція надійшла йому від українських соціалістичних кіл. Відомий громадсько-політичний діяч і вдумливий аналітик Є. Чикаленко, знаючи ментальну роздвоєність нового держсекретаря, так відреагував на це призначення: «Він, очевидно, в своїх честолюбних інтересах стоятиме за самостійну Україну доти, доки в ній буде грати видатну роль, а коли вона випаде з його рук, то він буде її запеклим ворогом, стане на чолі ворогів її і зробить Україні багато шкоди» [24, С. 146]. Цей прогноз повністю справдився. Сучасники відзначали його надмірну амбіційність, відвертий цинізм і непотизм. Пізніше П. Скоропадський писав: «Кістяковський з деяким його цинізмом і мені не подобався, але я вважав, що в такий час нам слід мати, щоб там не було, людину вольову» [17, С. 252].

Особливої ваги постаті І. Кістяковського надавало право прикінцевого редагування ухвалених Радою Міністрів законів і подання їх на затвердження гетьманові. При цьому він мав можливість постійного спілкування з главою держави, донесення до нього власних думок та оцінок. Уже впродовж першого місяця перебування на посаді І. Кістяковський став авторитетною і впливовою постаттю у владній верхівці Української Держави. Не дивлячись на близькість до партії кадетів, входив до проукраїнської групи міністрів. Професіоналізм правника-цивіліста, вольові риси й висока працездатність спонукали П. Скоропадського призначити І. Кістяковського міністром внутрішніх справ.

Спираючись на підтримку гетьмана, І. Кістяковський проводив через уряд чимало непопулярних законів, що надавали МВС, особисто міністрові та місцевим старостам, нові надзвичайні повноваження: про облік населення в містах і міських оселях; примусову реквізицію квартир, телефонів, друкарень; проведення обшуків, арештів, вислання за межі України осіб, запідозрених у скоєнні антидержавних дій.

Під керівництвом І. Кістяковського було завершено розробку проекту статуту державної варти, затвердженого гетьманом 9 серпня 1918 р. Призначений ще раніше очільник нової інституції П. Аккерман був відвертим українофобом, українську мову називав «собачою». Він повернув на службу колишніх офіцерів і нижчих чинів корпусу жандармів, а також чиновників російського департаменту поліції, надавши державній варті форму поліційно-жандармської подоби царських часів. Широко застосовувалися позасудові, репресивні заходи. Кількість заарештованих, висланих за межі Української Держави налічувала тисячі. До в'язниць потрапили й чимало відомих українських діячів: С. Петлюра, М. Порш, А. Макаренко, О. Мицюк та ін. Голова української де-

легації на переговорах із РСФРР С. Шелухін наголошував на антиукраїнській спрямованості репресій: «Сажать по тюрьмах учителей, земських діячів, суддів, діячів по народній освіті, найбільш ненависних русификаторам, і все українців та українців» [7, С. 120—121].

Співробітники державної варті мали інформацію про антиукраїнську діяльність численних російських правих угруповань, зокрема монархічних. Однак у відносинах гетьманату з представниками вищої російської політичної еліти в Україні склався статус мирного співіснування. Розлогі, нерідко іронічні рефлексії П. Скоропадського щодо вельможних утікачів із «більшовицького раю» свідчать, що в координатах цінностей «свій — чужий» він їх не відносив до останніх [17, С. 226—227]. Тому МВС обмежувалося реагуванням насамперед на публічні прояви монархізму, зокрема виконання в ресторанах музичних творів самодержавного змісту.

У спадок І. Кістяковському дісталася надзвичайно складна внутрішньополітична проблема — відносини державної влади з органами місцевого самоврядування, насиченими представниками соціалістичних партій. Він продовжив реалізацію курсу на ліквідацію земських зібрань і міських дум. Підготовлений комісією князя О. Голіцина проект закону про вибори до земських зібрань фактично повторював дореволюційні цензові обмеження — майнові, вікові, професійні. Закон, затверджений гетьманом у вересні 1918 р., але так і не був реалізований [23, С. 241].

У жовтні 1918 р. під тиском німців, а також опозиційного Українського національного союзу П. Скоропадський відправив уряд у відставку. І. Кістяковський на той час уже був небажаним як для німців та опозиції, так і для самого гетьмана. Поразка союзників гетьманату у світовій війні призвела до рішучої зміни політичного курсу Української Держави. П. Скоропадський проголосив федерування з небільшовицькою Росією. Текст відповідної грамоти склали вправні російські правники й водночас «українські» сенатори І. Кістяковський і С. Завадський. У новому уряді С. Гербеля МВС знову очолив І. Кістяковський, позбувшись решток «українофільства». Він зумів залишити Київ і виїхав до Туреччини, а звідти до Франції. Брав активну участь у громадському житті російської еміграції. Належав до Союзу російських адвокатів за кордоном, Союзу російських дворян, Національного об'єднання російських письменників і журналістів, Російського національного об'єднання. Входив до кількох масонських лож.

Міністерство продовольчих справ очолював Юрій Соколовський — учений агроном, земський діяч, корінний полтавець. Завідував агрономічним відділом Полтавської губернської земської управи. Належав до партії кадетів, водночас співпрацював із журналом «Украинская жизнь». Як авторитетний гласний Полтавської міської думи 27 квітня 1918 р. був обраний міським головою, але від посади відмовився у зв'язку із запрошенням до складу гетьманського уряду [38, С. 13].

Невідомо, наскільки Ю. Соколовський усвідомлював роль і місце міністерства в реалізації ключових внутрішньоекономічних завдань, особливо між-

народного характеру. Адаже йшлося про виконання взятих ще урядом УНР досить обтяжливих зобов'язань щодо постачання продовольства й сировини Центральним державам. Гострою залишалася проблема задоволення власних потреб, насамперед промислових центрів, залізниць, армії. Міністерство мало забезпечувати надходження коштів до державної скарбниці від монополії на продукти широкого попиту.

Журнали засідань Ради Міністрів засвідчують зайнятість Ю. Соколовського винятково профільними справами міністерства. Було ухвалено низку законопроектів і регуляторних актів, спрямованих на впорядкування заготівельних операцій, зокрема про передачу державі права на врожай 1918 р., налагодження цукровиробництва та встановлення твердих цін на цукор, урегулюванню торгових і фінансово-валютних відносин із союзниками. Запрацювало Державне хлібне бюро з філіями в основних центрах зерновиробництва, активізувало свою діяльність Українська продовольча рада.

П. Скоропадський добре розумів, що над його головою постійно висить «дамоклів меч» німецько-австрійських союзників і шанс повторити долю попередників у разі провалу експортних поставок. Від Мінпроду він вимагав покінчити зі спекуляцією продуктами, прискорити хлібозаготівельні операції. На початку липня 1918 р. гетьман направив листа голові уряду Ф. Лизогубу, вказавши на недостатню увагу до деяких питань «першостепенної державної важливості», зокрема організацію продовольчої справи: «В цьому відношенні досягнення урядом за минулі місяці результати не можна признати досить задовольняючими. Між тим нелад в цій області викликає сильне незадоволення серед маси населення» [39]. Влітку 1918 р. минула половина піврічного терміну реалізації Українською Державою брестських угод. Плани поставок збіжжя й сировини виконувалися повільно. Це викликало занепокоєння гетьмана, котрий хотів бачити на відповідній посаді більш вольову та рішучу людину. Врешті він домігся від прем'єра Ф. Лизогуба згоди на відставку міністра продовольчих справ.

Ю. Соколовський мав репутацію ділового члена кабінету, голосував за проекти обох урядових груп, уникав політичних дискусій, не відвідував закриті наради міністрів-кадетів у голови партійної управи Д. Григоровича-Барського. Його спостережливий колега В. Зеньковський писав, що Ю. Соколовський «був дуже привабливим особистою культурністю і тонкістю, але в питаннях політичних був німий і байдужий» [30, С. 97].

Полтавський громадський діяч В. Андрієвський дав досить розлогу характеристику професійних рис і політичних поглядів Ю. Соколовського: «Людина інтелігентна, надзвичайно симпатична, м'якої і привітної вдачі, прекрасний громадський і земський робітник... Ся ідеальна людина й ідеальний робітник не мала ніякої політичної, а ще менше національну фізіономію» [40, С. 49]. Така оцінка цілком збігається зі влучним виразом В. Винниченка про Ю. Соколовського як «руського малороса» [41, С. 39]. Після падіння гетьманату він виїхав у розташування Добровольчої армії. Пізніше емігрував до

Сербії. На відміну від інших колег-міністрів, виразної «проросійськості» в белградському еміграційному середовищі не виявив.

До складу уряду входили кілька міністрів неукраїнського етнічного походження: фінансів — поляк А. Ржепецький; праці — німець Ю. Вагнер; торгівлі та промисловості — єврей С. Гутник; земельних справ — росіянин В. Колокольцов та ін. Майже всі вони сумлінно працювали над розвитком своїх галузевих сфер державного будівництва, щиро вірячи у відродження «великої Росії», до якої їхній край повернеться економічно й соціально потужною складовою.

Восени 1918 р. поразка Німеччини у світовій війні стала очевидною. 17 жовтня десятеро міністрів-кадетів виступили з декларацією своїх поглядів на поточну політичну ситуацію та найближчі перспективи держави. Квінтесенцією цього документа було твердження, що інтереси України полягають у сприянні звільненню уярмлених більшовиками частин колишньої Росії і «зміцненні державності на всій протяжності колишньої Російської імперії» [20, С. 326—329]. Саме у відродженій федеративній / конфедеративній російській державі вони бачили місце України, а втрата самостійності мала компенсуватися якоюсь формою територіальної автономії.

Поразка Четвертого союзу, неприхильне ставлення держав Антанти до гетьманської України, наростання повстанського руху, ймовірність нової червоної експансії змусили П. Скоропадського видати «Грамоту до всіх українських громадян і козаків», якою декларувалася зміна політичного курсу Української Держави з самостійницького на федерацію з небільшовицькою Росією та наголошувалося, що Україні «першій належить виступити у справі утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення Великої Росії» [42].

Оголошення грамоти про федерацію з Росією базувалося на двох головних політичних розрахунках: дати чіткий сигнал лідерам Антанти про те, що вони можуть використати державний потенціал України для відродження Росії; намагання зіпертися на потужне великоросійське лобі, яке активно діяло в Україні. А ще більше — залучити військову силу, здатну захистити гетьманське правління, тобто російське офіцерство. Як відомо, сподівання П. Скоропадського виявилися марними. Федеративна грамота стала каталізатором дій Українсько-го національного союзу з мобілізації сил для повалення гетьманської влади.

Одночасно з проголошенням федеративної грамоти П. Скоропадський сформував новий склад Ради Міністрів на чолі з колишнім харківським губернатором, міністром продовольчих справ, переконаним антантистом С. Гербе-лем. За останній місяць кабінет виділив десятки мільйонів карбованців на потреби не тільки української, а й Добровольчої та Північної армій. Однак перед наступом повстанських сил гетьманат виявився абсолютно вразливим. Ані командувачі корпусів, ані Сердюцька дивізія — гетьманська гвардія — не стали на захист столиці, а наймані дружини російських офіцерів ситуацію не врятували. 14 грудня 1918 р. війська Директорії почали займати столицю. Того ж дня П. Скоропадський видав свою останню гетьманську грамоту — про відречення від влади.

* * *

Утворення новітнього гетьманату вможливили круті геополітичні, політичні, соціальні, свідомісні злами початку ХХ ст. — світова війна, крах Російської імперії, революційно-визвольні процеси, російсько-більшовицько-українська війна, іноземна окупація. Переворот 29 квітня 1918 р. був інспірацією німецького командування в Україні, яке організувало повалення УНР, нездатної виконати продовольчо-сировинні умови Брестського миру.

Постать погодженого в Берліні майбутнього очільника держави — генерала П. Скоропадського, нащадка давнього українського гетьманського роду, начерки програмних засад його політичної організації УНГ дозволили надати новому державному утворенню форми гетьманату, характерної для української традиції XVII—XVIII ст.

Задекларовані П. Скоропадським принципи будівництва нової держави, насамперед повернення права приватної власності, проведення земельної та інших консервативно-ліберальних реформ, потребували кардинальної зміни управлінських кадрів, особливо вищого ешелону — Ради Міністрів, яка в умовах відсутності представницької гілки влади поєднувала законодавчі й виконавчі функції.

Відсутність у П. Скоропадського власної політичної сили, неможливість залучення щойно відсторонених соціалістичних діячів при формуванні персонального складу уряду забезпечили прихід у владу представників загальноросійської ліволіберальної партії кадетів. Міністрами стали відомі російські діячі українського походження, нащадки місцевої шляхти, які здебільшого сповідували територіальний патріотизм і ліберально-консервативні цінності.

Проголошені П. Скоропадським «Закони про тимчасовий державний устрій України» були скальковані зі «Зводу законів Російської імперії» й забезпечили гетьманові необмежене повновладдя. Вони слугували своєрідною конституцією впродовж усього функціонування Української Держави. Рада Міністрів стала симбіозом законодавчої та виконавчої влади. Нижчі ланки управлінської вертикалі — губернські й повітові старости, в основному поміщики, «ображені» революційною селянською стихією, тяжіли до відновлення імперських порядків.

Розщеплена національна ідентичність правлячої еліти визначальним чином впливала на характер, зміст і форму державного будівництва. П. Скоропадський обстоював самостійність України, але не вважав абсолютною цінністю й передбачав повернення її в лоно оновленої Росії. Німецько-австрійська окупація детермінувала сателітну залежність від союзників.

Державно-політична модель гетьманату мала дуалістичний характер. Уряд, Державна канцелярія, структура міністерств, інститут головноуповноважених, дорадчі органи формувалися за дореволюційними взірцями, а гетьманська адміністрація — за українською історичною традицією (гетьманські палац, штаб, канцелярія, двір, конвой тощо). П. Скоропадський відновив усі

скасовані більшовиками титули, чини, звання, ранги царських часів. Водночас військові звання генералітету отримали відповідники козацької доби — генеральні хорунжі, значкові, бунчукові.

Російсько-українська бінарність державного будівництва залежала від переважання відповідних сегментів малоросійськості в ментальності міністрів. М. Василенко, сповідуючи територіальний патріотизм і федералістські принципи, разом із командою українських патріотів-освітян відстоював національні цінності та втілював їх у життя в підвідомчій культурно-освітній сфері. Було українізовано сотні шкіл і гімназій, відкрито два університети, архів, бібліотеку, мистецькі заклади, академію наук.

Система судочинства конструювалася за російською імперською моделлю: замість Генерального суду створено Державний сенат, відновлено діяльність колишніх судових палат, комерційного та військових судів. Широке застосування дореволюційного законодавства, кадрове засилля російських правників, діяльність німецьких й австрійських військово-польових судів об'єктивно підривали засади формування Української Держави не тільки як правової, але й національної.

Правоохоронні органи — МВС, державна варта, гетьманська контррозвідка — були націлені на боротьбу зі «внутрішнім ворогом», насамперед із соціалістичною опозицією. На службу повернулися колишні жандармські та поліцейські чини. Широко застосовувалися позасудові, репресивні заходи, вислання за межі України. До в'язниць потрапили й відомі українські діячі, зокрема С. Петлюра та ін. Підрозділи державної варти брали участь у придушенні селянських повстань. Водночас відверта антиукраїнська діяльність численних російських правих угруповань, зокрема монархічних, залишалася поза увагою, оскільки у відносинах гетьманату з представниками вищої російської політичної еліти в Україні склався статус мирного співіснування.

Будівництво збройних сил для очільника держави — бойового генерала було болісною проблемою, оскільки німці заборонили створювати регулярну армію. Гетьман залишив на посадах призначених ще за УНР командирів кадрованих корпусів. Майже всі вони були етнічними українцями з певним комплексом малоросійства. Однак це мало вплинуло на їхню політичну лояльність. У кризовій ситуації ніхто з них не став на захист гетьманської держави. Частина підтримала Директорію, а переважна більшість пішла на службу в Добровольчу та інші білі армії. Столицю Української Держави довелося захищати найманим дружинам російського офіцера.

Земельна реформа, яку сумлінно намагалися провести міністри — «істинно російська людина» В. Колокольцов і його наступник український патріот В. Леонтович — мала створити міцну верству середніх землевласників як соціальну опору державної влади. Однак у гетьмана та уряду не вистачило політичної волі подолати опір землевласницького корпоративного лобі й ухвалити імперативний закон про викуп державою поміщицьких земель для продажу малоземельним селянам.

Намагання П. Скоропадського досягти порядку та спокою вдалося втілити у столиці й інших містах, але провінція впродовж усього літа 1918 р. нуртувала масовими селянськими повстаннями. Репресивна практика німецьких та особливо австрійських військово-польових судів, розстріли, екзекуції, контрибуції, масове вилучення продовольства змушували українських селян до збройного спротиву. Ненависть до союзників-окупантів екстраполювалася на гетьманську владу й далася взнаки у кризовій ситуації, викликаній завершенням світової війни.

Усвідомлюючи поразку Німеччини, десятеро міністрів-кадетів виступили з декларацією про необхідність зміни самостійницького політичного курсу держави на проантантівський, пошуку шляхів порозуміння з переможцями у війні та союзників у відродженні «великої Росії». Ця політична позиція урядовців довела, що визнання самостійності України для них було ситуативним, як необхідний етап до федеративної парламентської чи монархічної Росії. У кризовій ситуації гору взяв російський вектор.

В умовах нових геополітичних викликів П. Скоропадський видав грамоту про федерування з найбільшовицькою Росією. Різкий злам політичного курсу, фактична відмова від державної незалежності може розглядатися як відчайдушна спроба врятувати хоч в якійсь формі своє дітище в лоні відродженої Росії. Однак поява грамоти була зумовлена й амбівалентною свідомістю П. Скоропадського, де співіснували російські та українські ментальні засади. В конкретній ситуації загрози гетьманату перші взяли гору й навіть диктували колишньому царському аристократові потребу очолити рух постімперських лімітрофних утворень за відновлення «великої Росії».

Отже новітній гетьманат — це ситуативний витвір російсько-української, малоросійської дихотомії, яка намагалася, але не змогла відірватися від порушеної революцією імперської спадщини. Будівництво самостійної держави вилилося в конструкцію російського взірця. Не дивлячись на широку реставрацію дореволюційних інститутів, саме зважені та послідовні структурні й сутнісні зрушення у процесах українізації освіти, науки, культури дають підстави сучасним дослідникам відносити гетьманат до українських державних утворень революційної доби 1917—1921 рр.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hrytsak, Ya. *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainkoï natsii XIX—XX st.* Kyiv, 1996 [in Ukrainian].
[Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX—XX ст. Київ, 1996].
2. Verstiuk, V., Horobets, V., Tolochko, O. *Ukraina i Rosiia v istorichnii retrospektyvi. Narys v 3-kh t. T. 1: Ukrainski proekty v Rosiiskii imperii.* Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
[Верстюк В., Горобець В., Толочко О. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3 т. Т. 1: Українські проекти в Російській імперії. Київ, 2004].
3. Skorokhod, O. *Hetmanat 1918 roku yak "malorosiiskyi proekt". Hetmanat Pavla Skoropadskoho: istoriia, postati, kontroversii.* Vseukr. nauk. konf. 19—20 travnia 2008 r. Kyiv, 2008. 54—61 [in Ukrainian].

- [Скороход О. Гетьманат 1918 року як «малоросійський проект». *Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії*. Всеукр. наук. конф. 19—20 травня 2008 р. Київ, 2008. С. 54—61].
4. Natsionalna ta istorychna pamiat. Вур. 7. Київ, 2013. [in Ukrainian]. [Національна та історична пам'ять. Вип. 7. Київ, 2013].
 5. Savchenko, V. Pavlo Skoropadskyi — ostannii hetman Ukrainy. Kharkiv, 2008 [in Ukrainian]. [Савченко В. Павло Скоропадський — останній гетьман України. Харків, 2008].
 6. Mykhailova, O. Pavlo Skoropadskyi: “Krim nehidnykiv, usi pidut za mnoiu”. Kyiv, 2018 [in Ukrainian]. [Михайлова О. Павло Скоропадський: «Крім негідників, усі підуть за мною». Київ, 2018].
 7. Pyrih, R. Diialnist uriadiv Hetmanatu Pavla Skoropadskoho: personalnyi vymir. Kyiv, 2016 [in Ukrainian]. [Пиріг Р. Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. Київ, 2016].
 8. Kraliuk, P. Pavlo Skoropadskyi — hetman-ukrainizator, yakoho pohubylo rusofonstvo. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30460976.html>? [in Ukrainian]. [Крالیук П. Павло Скоропадський — гетьман-українізатор, якого погубило русофонство. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30460976.html>? (дата звернення: 10.04.2023)].
 9. Halushko, K. Chuzhyi suchasnykam, ale korysnyi nashchadkam. URL: <https://tyzhden.ua/chuzhyj-suchasnykam-ale-korysnyj-nashchadkam/> [in Ukrainian]. [Галушко К. Чужий сучасникам, але корисний нащадкам. URL: <https://tyzhden.ua/chuzhyj-suchasnykam-ale-korysnyj-nashchadkam/> (дата звернення: 11.04.2023)].
 10. Serhiichuk, V. Nam ne potribni pahintsi vid trukhliavoho pnia malorosiistva. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3534208-nam-ne-potribni-paginci-vid-truhlavogo-pna-malorosijstva.html> [in Ukrainian]. [Сергійчук В. Нам не потрібні пагінці від трухлявого пня малоросійства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3534208-nam-ne-potribni-paginci-vid-truhlavogo-pna-malorosijstva.html> (дата звернення: 11.04.2023)].
 11. Entsyklopediia istorii Ukrainy. Vol. 3. Kyiv, 2005. 416 [in Ukrainian]. [Енциклопедія історії України. Т. 3. Київ, 2005. С. 416].
 12. Rada. 1906. 15. X [in Ukrainian]. [Рада. 1906. 15 жовтня].
 13. Vynnychenko, V. Tvory: Vyd. 2. Kyiv; Wien, 1919. T. 11: Khochu! Roman [in Ukrainian]. [Винниченко В. Твори. Вид. 2-ге. Київ; Відень, 1919. Т. 11: Хочу! Роман].
 14. Malaniuk, Ye. Malorosiistvo. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/malorosiistvo-kniga-ievgena-malaniuka-1959-roku/> [in Ukrainian]. [Маланюк Є. Малоросійство. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/malorosiistvo-kniga-ievgena-malaniuka-1959-roku/> (дата звернення: 11.04.2023)].
 15. Malorosiistvo. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/малоросійство> [in Ukrainian]. [Малоросійство. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/малоросійство> (дата звернення: 10.04.2023)].
 16. Liubovets, O. Politychni zasady diialnosti partii narodnoi svobody v Ukraini pislia povallennia samodержavstva (liutyi — lypen 1917 r.). *Hurzhiivski istorychni chytannia*. 2009. Вур. 3. 350—354 [in Ukrainian]. [Любовець О. Політичні засади діяльності партії народної свободи в Україні після повалення самодержавства (лютий — липень 1917 р.). *Гуржіївські історичні читання*. 2009. Вип. 3. С. 350—354].

17. Skoropadskyi, P. Spohady. Kinets 1917 — hruden 1918. Hol. red. Ya. Pelenskyi. Kyiv; Philadelphia, 1995 [in Russian].
[Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 — грудень 1918. Київ; Філадельфія, 1995].
18. Kappeler, A. Mazepynsi, malorosy, khokhly: ukraintsi v etnichnii ierarkhii Rosiiskoi imperii. *Kyivska starovyna*. 2001. № 5. 8—20 [in Ukrainian].
[Капелер А. Мазепинці, малороси, хохли: українці в етнічній ієрархії Російської імперії. *Київська старовина*. 2001. № 5. С. 8—20].
19. Herashchenko, T. Ukrainska narodna hromada. *Visnyk Kyivskoho derzhavnogo lnhvistychnoho universytetu*. 2000. Вур. 4. 196—213 [in Ukrainian].
[Герашченко Т. Українська народна громада. *Вісник Київського державного лінгвістичного університету*. 2000. Вип. 4. 196—213].
20. Rurik, R. (comp.). *Ukrainska Derzhava (kviten — hruden 1918 r.)*. Dokumenty i materialy. T. 2. Kyiv, 2015 [in Ukrainian].
[Піріг Р. (упоряд.). Українська Держава (квітень — грудень 1918 р.). Документи і матеріали. Т. 2. Київ, 2015].
21. *Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoi imperii*. T. 26 (1906). S.-Petersburg, 1909 [in Russian].
[Полное собрание законов Российской империи. Т. 26 (1906). Санкт-Петербург, 1909].
22. *Derzhavnyi vistnyk*. 1918. № 1. 16. V [in Ukrainian].
[Державний вістник. 1918. № 1. 16 травня].
23. Rurik, R. (comp.). *Ukrainska Derzhava (kviten — hruden 1918 r.)*. Dokumenty i materialy. T. 1. Kyiv, 2015 [in Ukrainian].
[Піріг Р. (упоряд.). Українська Держава (квітень — грудень 1918 р.). Документи і матеріали. Т. 1. Київ, 2015].
24. Chykalenko, Ye. *Shchodennyk*. T. 2: 1918—1919. Kyiv, 2002 [in Ukrainian].
[Чикаленко Л. Щоденник. Т. 2: 1918—1919. Київ, 2002].
25. Dontsov, D. *Rik 1918*. Kyiv. Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
[Донцов Д. Рік 1918. Київ. Київ, 2004].
26. Doroshenko, D. *Moi spomuny pro nedavnie mynule (1914—1920)*. Kyiv, 2007 [in Ukrainian].
[Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914—1920). Київ, 2007].
27. Ivantsova, O. (ed.). *Getman P.P. Skoropadskij. Ukraina na perelome*. 1918 god. Sb. dok. Moskva, 2014 [in Russian].
[Иванцова О. (ред.). Гетман П.П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год. Сб. док. Москва, 2014].
28. Skoropadskyi, P. *Spomuny. Kinets 1917 — hruden 1918 roku*. Ed.Yu. Tereshchenko. Kyiv, 2019 [in Ukrainian].
[Скоропадський П. Спомини. Кінець 1917 — грудень 1918 року. Відп. ред. Ю. Терещенко. Київ, 1919].
29. Samokhina, N. *Rodyna Lyzohubiv ta yii vnesok u rozvytok kultury*. URL: Rodyna_Lyzohubiv_ta_ii_vnesok_u_rozvytok_kultury.pdf (chtyvo.org.ua) [in Ukrainian].
[Самохіна Н. Родина Лизогубів та її внесок у розвиток культури. URL: Rodyna_Lyzohubiv_ta_ii_vnesok_u_rozvytok_kultury.pdf (chtyvo.org.ua) (дата звернення: 11.04.2023)].
30. Zenkovskij, V. *Piat mesiatsev u vlasti (15 maia — 19 oktiabria 1918 g.)*. Moscow, 1995 [in Russian].
[Зеньковский В. Пять месяцев у власти (15 мая — 19 октября 1918 г.). Москва, 1995].
31. Volkov, S. (comp.). *1918 god na Ukraine*. Moskva, 2007 [in Russian].
[Волков С. (сост.). 1918 год на Украине. Москва, 2007].

32. Hurych, I.B. Hrushevskiyi u dosiahnenni ideino-kulturnoi sobornosti ta podolanni naddniprianskoho partykuliaryzmu. *Ukrainskyi istorychny zhurnal*. 2016. № 5. 101-138 [in Ukrainian].
[Гиріч І.Б. Грушевський у досягненні ідейно-культурної соборності та подоланні наддніпрянського партикуляризму. *Український історичний журнал*. 2016. № 5. С. 101—138].
33. Voronenko, V., Kisterska, L., Matvieieva, L., Usenko, I. Mykola Prokopovych Vasylenko. Kyiv, 1991 [in Ukrainian].
[Вороненко В., Кістерська Л., Матвєєва Л., Усенко І. Микола Прокопович Василенко. Київ, 1991].
34. Vernadskij, V. Dnevniky 1917—1921. Kyiv, 1994 [in Russian].
[Вернадский В. Дневники 1917—1921. Київ, 1994].
35. Berzin, P. Shukach pravdy (Mykhailo Pavlovych Chubynskiy). *Yurydychna Ukraina*. 2016. 87-91.
[Берзін П. Шукач правди (Михайло Павлович Чубинський). *Юридична Україна*. 2016. 87—91].
36. Poslednie novosti. 1918. 11. V [in Russian].
[Последние новости. 1918. 11 мая].
37. Chubinskij, M. Na Donu (Iz zapisok ober-prokurora). *Donskaia letopis*. 1924. № 3 [in Russian].
[Чубинский М. На Дону (Из записок обер-прокурора). *Донская летопись*. 1924. № 3].
38. Nesvitskiy, O. Poltava u dni revoliutsii ta v period smuty 1917—1922 rr. Poltava, 1995 [in Ukrainian].
[Несвіцький О. Полтава у дні революції та в період смуту 1917—1922 рр. Полтава, 1995].
39. Derzhavnyi vistnyk. 1918. 16. VII [in Ukrainian].
[Державний вістник. 1918. 16 липня].
40. Andriievskiy, V. Z mynuloho (1917 rik na Poltavshchyni). T. 2. Berlin, 1923 [in Ukrainian].
[Андрієвський В. З минулого (1917 рік на Полтавщині). Т. 2. Берлін, 1923].
41. Vynnychenko, V. Vidrozhennia natsii. Ch. III. Kyiv; Wien, 1920 [in Ukrainian].
[Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. Київ; Відень, 1920].
42. Derzhavnyi vistnyk. 1918. 16. XI [in Ukrainian].
[Державний вістник. 1918. 16 листопада].

Надійшла / Received 05.05.2023

Ruslan PYRIH

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor, Chief Research Fellow,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ruslan_pyrih@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5680-3871>

THE HETMANATE OF PAVLO SKOROPADSKYI: THE LITTLE RUSSIAN COMPLEX OF THE RULING ELITE

The purpose of the study is to clarify the influence of the Little Russian identity complex of the ruling elite with regard to the content, form, and consequences of the Ukrainian State building and the reasons for its transition from independence to federation with non-Bolshevik Russia. **The methodological basis** is the principles of historicism, scientificity, problem-chronological, and personification of events. The key concepts of the “Little Russian identity”

and “ruling elite” are specifically considered in the context of the real state formation history in 1918. **The scientific novelty** consists in the systematic coverage of the dichotomous Russian-Ukrainian mentality phenomenon of the representatives of the supreme legislative and executive authority under the specific conditions of the new hetmanate. **Conclusions.** The principles of a new state building declared by P. Skoropadskyi required a radical change of management personnel, especially its highest echelon — the Council of Ministers. Its main backbone was made up of the representatives of the all-Russian left-liberal party of the Cadets — well-known Russian figures of Ukrainian ethnic origin with a Little Russian complex. The state-political model of the hetmanate had a dualistic nature. The Council of Ministers, the structure of ministries, and advisory bodies were formed according to pre-revolutionary models and the hetman’s administration — according to the archaic Ukrainian tradition. The Russian-Ukrainian binary of state-building depended on the predominance of Russian or Ukrainian segments of the Little Russian identity in the mentality of ministers. A team of Ukrainian patriots-educators defended true national values and implemented them in the cultural and educational sphere. In the Ministry of Roads, the state language was implemented by directive. At the same time, the judicial system was established according to the model of the Russian imperial judicial system. The former ranks of the gendarme corps and the Russian police department returned to the law enforcement agencies, widely applying repressive measures against Ukrainian figures. Almost all the commanders of the cadre corps were ethnic Ukrainians, but in a crisis situation, none of them stood up for the defense of the hetman state. Aware of Germany’s defeat in World War I, ten cadet ministers issued a declaration on the need to change the independent political course of the hetmanate to a pro-Russian one. This position of the ministers proved that the recognition of Ukraine’s independence was situational for them. These provisions were embodied in the Charter issued by P. Skoropadskyi on federation with non-Bolshevik Russia and de facto meant renunciation of the state independence and return to the bosom of restored Russia. The appearance of the Charter was determined not only by geopolitical challenges but also by the hetman’s ambivalent Little Russian mentality.

Keywords: *hetmanate of Pavlo Skoropadskyi, ruling elite, Little Russian identity, federal charter, national identity, political loyalty.*